

Besættelsestidens hverdag i Skads

Af Ella Hansen

Den 9. april 1940 vågnede vi ved 5-tiden ved, at flyvemaskiner fløj lavt hen over vor by. Vi så, at det var tyske maskiner og vidste, at der var noget galt. Vi åbnede for radioen, og snart hørte vi:

Kong Christian og regeringens proklamation til det danske folk

Tyske Tropper har i Nat overskredet den danske Grænse og har gjort Landgang forskellige Steder. Den danske Regering har under Protest besluttet at ordne Landets Forhold under Hensyn til den Besættelse, som har fundet Sted, og i Henhold hertil kundgøres følgende: De tyske Tropper, der nu befinder sig her i Landet, træder i Forbindelse med den danske Værnemagt, og det er Befolkningens Pligt at afholde sig fra enhver Modstand overfor disse Tropper. Den danske Regering vil forsøge at sikre det danske Folk og vort Land imod de af Krigsforhold følgende Ulykker og opfordrer derfor Befolkningen til rolig og behersket Holdning overfor de Forhold, som nu er opstået. Ro og Orden må præge Landet, og loyal Optræden må udvises overfor Alle, som har Myndighed til at udøve.

Christian R. Th. Stauning

Derefter fulgte kongens personlige budskab:

Under disse for vort Fædreland så alvorlige Forhold opfordrer jeg alle i By og på Land til at vise en fuldtud korrekt og værdig Optræden, da enhver uoverlagt Handling eller Ytring kan have de alvorligste Følger.

Christian R., Amalienborg, den 9. april 1940.

Mørklægningen

Om eftermiddagen den 9. april var jeg inviteret til fødselsdagskaffe hos en nabo. Mens vi sad der, begyndte biltransporter med tyske soldater og heste at køre forbi ude på landevejen. Inden vi gik derfra, havde sognefogeden været der på sin runde til alle beboere for at beordre dem til fra samme aften at sørge for mørklægning af alle huse samt pålægge bilisterne og cyklisterne at blænde bil- og cykellygter.

Så da jeg kom hjem, måtte jeg i gang med at finde tæpper og andet stof til at hænge for vinduerne. Nogen tid efter 9. april blev det afløst af rullegardiner af svært, sort papir. I nogle rum nøjedes vi med at sætte en skærm om pæren, så den kun lyste i en rundkreds lige nedad. I stalden skulle der også mørklægges. På hver vinduesside slog vi en lang liste op. På den var der ud for hvert vindue slået tjærepap i vinduernes størrelse. Med et tag kunne man således trække for alle vinduer.

Tyske beslaglæggelser

Det første, der direkte berørte vores by af besættelsens følger, var, da tyskerne *besatte* vores forsamlingshus. Senere *tog* de hvad vi kalder Kongehøjene, men egentlig er Bavnehøjene, byggede barakker omkring og et mægtigt tårn på den største høj. Tårnets funktion husker jeg ikke. I nogen afstand af barakkerne og tårnet blev der hegnet og nedsat såkaldte *flaskeminer*. De var forbundet med tråde, som ved berøring fik minerne til at springe. Det var ikke så få hunde, katte og harer, der måtte lade livet, og en enkelt soldat, måske flere plus nogle

Besættelsestidens dårlige brændsel krævede godt kvas at tænde op med. Her er familien Hansen i gang ved kvasmaskinen på et tidspunkt under besættelsen. Foto: Ella Hansen.

sårede tog det også. Over den gennemgående vej var der spærrebom. Enhver, der skulle igennem, måtte vise legitimation.

De derboende tyskere var flinke og fornærmede ingen direkte, ville gerne købe æg, mælk osv. hos befolkningen, men det kneb næsten alle steder at lave den slags handler.

Vareknaphed

Efterhånden begyndte knapheden på varer at melde sig. Mange ting blev rationeret. De gamle rationeringsmærker giver et nogenlunde billede heraf. I den forbindelse var det en fordel, og absolut ikke forstået som den eneste, at vi i

februar 1941 fik vores første lille pige og i september 1942 den anden. Det sikrede os ekstra rationer.

Jeg vil lige bemærke, at vi til en forestående fødsel kunne få en *fødselspakke* udleveret. Den indeholdt det allernødvendigste babyudstyr som bleer, bukser m.m. Man kunne jo ikke gå i forretninger og købe den slags ting. Så vidt jeg husker, var det gennem sygekassen, man fik pakken.

Ellers klarede man sig, drak *kunst Kaffe* eller brændte selv rug til kaffe, bagte af byg- og sigtemel, sødede med kunstige sødemidler, slagtede en *forbudt* gris en gang imellem osv.

Familien Hansen med børn og gæster på familibesøg i Bryndumdam under besættelsen. Foto: Ella Hansen.

Vi forsøgte bl.a. selv at lave kartoffelmel. Man kunne leje en maskine til formålet. Forsøget faldt dog ikke heldigt ud. At lave sødemiddel af sukkerroer prøvede vi også en enkelt gang. Det blev nærmest en slags sirup, men resultatet stod ikke mål med anstrengelserne.

Da jeg havde fået pige nr. to, kom vores nabo, som havde et lille hjemmebageri, med et franskbrød, bagt af flormel, til mig. Det blev nydt med ærbødighed.

Krigshandlinger

Trods vareknapheden trivedes den *mindre* selskabelighed. Det var, som om man trængte til at være sammen. Når man vovede sig ud, sikre-

de man sig, at der ikke var en tysk patrulje i nærheden. Vi var ikke bange for tyskerne i almindelighed, men når der var spærretid, skulle man passe på ikke at blive truffet ude.

Også udenfor spærretiderne var der nemlig altid vagtpatruljer på vejene. F.eks. kom min far og mor og en person mere gående hjemad en aften. De blev stoppet af en patrulje og blev bedt vise legitimationskort. Mor trak et kort op af tasken, og da tyskerens lygte lyste på det, viste det sig at være klør es, hun havde fået fat på. Det morede de sig meget over. Afbrydelse af radioen og luftsirenens tuden, når der var engelske flyvere i luften, hørte til dagens (u)orden, men kun få gange benyttede vi det beskyttelses-

rum, vi havde lavet i en tom kartoffelsilo. Det var ikke sjovt at skulle derned med to små børn.

Den værste dag var, da Esbjergs gamle lufthavn blev bombet. Vi var skrækslagne for, hvad bomberne mon havde ramt. Luften var fuldstændig tyk af røg og støv. Når der blev skudt efter englænderne med luftskytset, regnede det med splinter. Så det var om at komme i dækning, men alt det lærte vi jo at leve med.

Indkvartering af tyske soldater

Den 10. februar 1944 skulle en deling soldater og heste indkvarteres i Skads, formodentlig indtil de skulle sendes til Østfronten. Indkvarteringen varede ca. en måneds tid.

Forud havde der været et par mænd rundt for at se på *lejlighed*. Fire soldater og syv heste blev vores ration. Der var ikke noget med at protestere. Den ene af soldaterne var en russisk fange. Dem var der nogle af imellem, men *vores* blev nu forflyttet efter nogle dage.

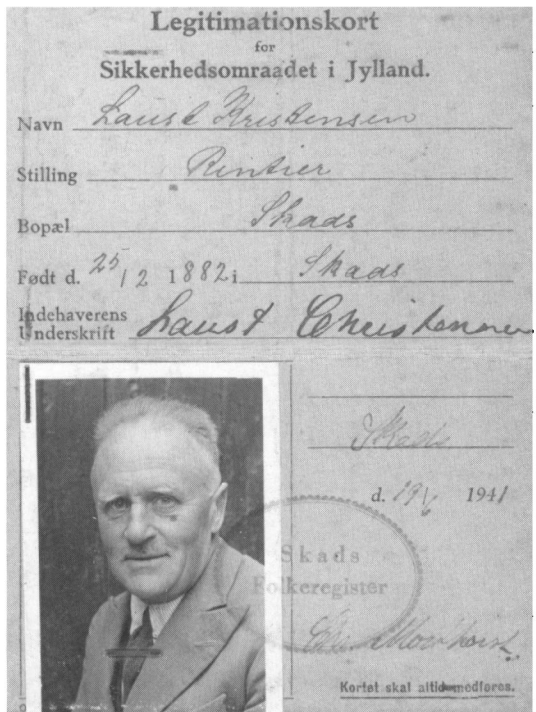
De inddrog et værelse og slog fire køjer op derinde. Vi havde ikke centralvarme dengang, så der var ikke varme i værelset. Derfor skulle de også have et opvarmet rum til rådighed. Det blev køkkenet. Der sad de så om aftenen og vi andre i stuen.

Det var menneskeligt svært at have tyske soldater indkvarteret. Disse mennesker, som man havde i sit hus til hverdag, og som opførte sig helt korrekt overfor os, kunne man ikke se på som fjender, selv om de var vore *besætttere*.

Det var meget strenge vintre under besættelsen, og når en af dem om morgenen skulle ud og spænde for deres gamle skramlevogn og derefter sidde på en fjæl ind til Esbjerg og tilbage igen i frost og sne for at hente mad til hele flokken uden selv at få en krumme først, var det meget fristende at give ham et par kopper varm mælk eller kaffe først. Ved tilbagekomsten afle-

verede de madtønden i et bryggers i et andet hus, hvor maden blev varmet op i en gruekedel.

Der hentede de så alle deres rationer, den varme mad i en lille blikspand med låg. Det var altid noget sammenkogt kål, kartofler eller lignende, måske med en lille klump kød eller flæsk i. De dage, russeren var her, fik han den første tomme spand og kunne så gå hen og se, om der var levnet noget til ham. Tørkosten var en humpel brød, en klat margarine, en klump ost og noget rødt stift noget, der skulle være marmelade. *Vores* unge Hans, en frejdig, glad fyr på 18-19 år, som vi fik et særligt forhold til, rystede på hovedet og sagde: *Marmelade, marmelade, immer marmelade.*

Legitimationskort tilhørende Ella Hansens far, Laust Christensen. Privateje.

Befalingsmændene over den flok, som var indkvarteret her omkring, havde hittet ud af, at der skulle skæres hakkelse til alle hestene her hos os, så der kom halmlæs efter halmlæs, som så blev kørt herfra som hakkelse. Det flød i lade og på gårdsplads. En dag kom hele kompagniet, eller hvad det nu hed, med deres heste, som skulle vaccineres eller have taget blodprøver. Det foregik under stort postyr lige uden for vores vinduer.

Når et hold var på gennemrejse og skulle have heste i stald for en nat, var de somme tider knap så hensynsfulde som *vore egne*. Engang da min mand var i gang med morgenmalkningen, og vi havde heste stående, kom en af soldaterne bærende med en sæk havre udefra. Det blev fordelt mellem hestene, men det viste sig bagefter at være vores egen havre, som de havde taget i laden og var gået udenom med for ikke at vække mistanke. Vi morede os meget over episoden bagefter. De undte jo deres heste det godt, hvad man ikke kunne laste dem for.

I besættelsesårene havde vi selv hænderne fulde hele tiden, og jeg husker, at jeg i 1944 først fik bagt boller til fastelavn lørdag aften. Da kom *vore* og sad i køkkenet. Den ene sad for øvrigt hver aften og skrev hjem til familien. Nå, den aften gav jeg dem kaffe og nybagte fastelavnsboller, og taknemmeligheden var stor.

Vores Hans sendes til Østfronten

Hvad jeg aldrig glemmer er den aften, *vores* glade Hans kom hjem ved titiden og satte sig med sit skrivetøj i køkkenet, hvor ilden i komfuret var gået ud. Vi havde jo kun halvdårlige tøv at fyre med, og tyskerne havde ikke været hjemme. Vi kaldte ham ind i varmen, men han sad bare uden at komme i gang. Endelig sagde han, at næste dag skulle de af sted til fronten i Rusland. Han vidste selv, hvad det indebar, og vi vidste det også. Det kunne kun gøre ondt at tænke på, men han var jo kun en af dem, der så

godt som sikkert satte livet til i den frygtelige vinter derovre.

Vi fik efter en tid brev fra ham, selvfølgelig censureret, for det blev al deres post jo, så det var begrænset, hvad de turde skrive, men det lød meget opgivende. Han skrev bl.a.: *Sundhedsmæssigt går det mig endnu nogenlunde, men bedre var det i Skads. Det skønne liv er forbi, og sådan et skønt liv vil der ikke komme igen.*

Sabotage i Esbjerg

Et par småting har bidt sig fast i min erindring: Vi var inviteret til gilde i forsamlingshuset, tidspunktet husker jeg ikke, men midt under middagen kom der besked om, at der var erklæret udgangsforbud, så alle skulle være hjemme igen kl. otte. Derfor fik vi serveret natmad lige ovenpå middagen og kunne så gå hjem.

I 1943 og 1944 var der i perioder næsten daglig sabotagehandling og strejker i Esbjerg og en række andre større danske byer. En sommeraften stod vi nogle stykker og sludrede ude ved vejen, da en lastbil kom kørende forbi. På et par bænke på ladet sad en flok mennesker. Lastvognen kom lidt efter tilbage igen og gjorde holdt.

Det viste sig at være en flok togrejsende fra København, som ved ankomsten til Bramming havde fået at vide, at toget ikke kørte længere. De havde så kapret lastvognen for at komme hjem til Esbjerg, men tyskerne havde spærret indfaldsvejene med *spanske ryttere* og vagter. Da der var tankgrave udenom, kunne de ikke komme ind i byen. De havde så været ved Kors kroen for at få logi, men der var alt optaget. Vi fordelte dem mellem os for natten, og den følgende eftermiddag blev spærringen fjernet.

Den ene af vores logerende havde spurgt i København, hvornår der gik tog og fik den besked, at det sidste, der gik, holdt klar til afgang, så hun hoppede på, kun i en tynd sommerkjole

og med sin pung i hånden som eneste bagage for at komme hjem til sine børn i Esbjerg. Hun havde forøvrigt en skrækkelig nat her, da hun kunne høre drøn i det fjerne og troede, Esbjerg blev bombet. Det var nu kun vore heste, der kløede deres bagben mod pælene ude i stalden.

På udflugt i besættelsesårene

I sommeren 1944 var vi til min mands 10 års jubilæum på Rødding Højskole.

Vi var heldige og lejede en tandem med *dæk og slange* (dvs. modsat fast gummi), men ak og ve. Det var en meget varm eftermiddag, vi startede, og limen på de forlappede slanger løsnedes af at køre på den varme asfalt. De punkterede derfor, og vi lappede og pumpede i en uendelighed.

Da vi endelig nåede Jels, hvor vi ville over-

natte, gik en tysk soldat vagt udenfor hotellet. Det højnede ikke vores humør. Hotellet var næsten fuld belagt med soldater, men vi fik da et værelse og blev altså heller ikke sprængt i luften.

Resten af turen til Rødding og hjem derfra om aftenen gik uden problemer. Da var vejene ikke varme.

Befrielsen

Det sidste krigsår gik jo også. Det blev stadig mere vanskeligt at få tøj og fodtøj. Der skulle

Familien Hansens evakueringskort fra besættelsens sidste år. Evakueringskort til mænd var lyserøde, evakueringskort til kvinder og børn grønne. Privateje.

Skads Kommune

N° 057

Evakueringskort

(Legitimation).

Stilling	Landmand
Navn	Peder Jakob Hansen
Adresse	Skads
Fødselsaar og -dag:	30/3-13

skal i Tilfælde af Evakueringsordre forblive i Evakueringsområdet og forrette Tjeneste efter nærmere Ordre.

Luftværnschefen.

Skads Kommune

N° 350

Evakueringskort

(Legitimation).

Stilling	Husmoder
Navn	Ella Hansen
Adresse	Skads
Fødselsaar og -dag:	15/11/10
Antal Børn (hjemmeværende, under 15 Aar).	2

skal i Tilfælde af Evakueringsordre straks træffe Foranstaltninger til Evakuering med kort Varsel.

Luftværnschefen
for
Esbjerg og Fano.

Ved Fraflytning skal Kortet afleveres paa Kommunens Folkeregister.

Kirkebetjent Jens Kristensen ringer fredsbudskabet ind ved Skads Kirke d. 5. maj 1945. Foto: Ella Hansen.

lappes og stoppes, syes om, trævles op og strikkes igen i en uendelighed. Havde man før krigen været fast kunde i en forretning, kunne man en sjælden gang få et bundt garn eller et stykke ordentlig stof til en skjorte eller lignende, som regel under disken.

Efterhånden indså vi, at det kun var et spørgsmål om tid, hvornår tyskerne måtte give op, og så mente vi jo, at alt hurtigt blev godt igen.

Men der gik nu flere år, før rationeringerne blevet ophævet. Tøj og fodtøj var rationeret til omkring 1949, kaffe- og sukkerrationeringen ophørte først i oktober 1952. Dog lempedes den noget de sidste år.

Den sidste tid, inden *freden kom*, som vi siger, gruede vi jo for, at krigen skulle nå op på

dansk grund. Vi fik alle udleveret evakueringskort og havde vore vigtigste ting pakket til hurtig udrykning, men heldigvis gik det ikke så galt.

De sidste dage, før freden kom, blev der lyttet intenst til radioen. Jens Kristensen, vores gamle kirkebetjent, som kiggede ind til os hver dag, havde smurt kirkeklokken, da der jo var givet besked på, at der skulle ringes en time, når fredsbudskabet kom. Da det så kom den 4. maj klokken halvni om aftenen, blev det jo først dagen efter, han oplevede - tror jeg - det største øjeblik i sit liv.

Fredssommeren

Efterhånden gled dagliglivet så atter ind i en roligere gænge, fuld af hverdagens mange gøremål, men en begivenhed fra denne første *fredssommer* skal nu alligevel med. Det var det store folkemøde på Skamlingsbanken i anledning af freden.

Vi var en flok herfra, der kaprede en lastbilvognmand til at køre for os. Benzin til almindelige biler var slet ikke frigivet endnu. Han satte et par lange bænke op på ladet, og så sad vi der og nød turen. Blot det at kunne komme ud og være sammen med andre talte i sig selv.

Så vidt jeg husker, var der samlet 100.000 mennesker i bakkerne ved Skamlingsbanken. Nede på scenen i *gryden* var der musik, sang og taler af personer, som havde spillet en eller anden særlig rolle i frihedskampen. Da vi skulle hjem, tog det flere timer, før vi i menneskemyl-deret blev lænset ud på køreklar vej, så det blev en sej tur og koldt at sidde så mange nattetimer på den åbne lastbil.

Alligevel blev det en dag, man aldrig glemmer.

Ella Hansen, f. 1915. Husmoder. Skads Hovedvej 48, Skads, 6705 Esbjerg.